

Djelatnost Narodne biblioteke i uloga njenog osnivača Mustafe Kamarića u društvenom i kulturnom životu Gračanice između dva svjetska rata

OmerHAMZić

U PERIODU između dva svjetska rata, kulturno-zabavni i društveni život u Gračanici, kao i u mnogim drugim manjim mjestima, odvijao se u okviru kulturno-prosvjetnih i sportskih društava, koja su se, uglavnom, organizovala na nacionalnoj ili konfesionalnoj osnovi. U kulturno-prosvjetna društva "Gajret" i "Narodnu uzdanicu" uključivali su se u najvećem broju muslimani (Bošnjaci), dok su se Srbi okupljali u Srpskom kulturno-prosvjetnom društvu "Prosvjeta", a Hrvati u Hrvatskom kulturno-prosvjetnom društvu "Napredak". Pored učesća u društvenom i kulturnom životu grada, ta su društva često manifestovala svoju privrženost aktuelnim vlastima, izražavajući im razne vidove zahvalnosti i naklonosti. U pozadini takvih manifestacija bile su političke ambicije onih koji su vodili ili finansirali rad tih društava.

Mnogi gračanički intelektualci, poslovni ljudi, istaknuti trgovci, bogatije zanatlije i zemljoposjednici djelovali su kao utemeljitelji i pomagači tih društava i organizacija. Zauzimali su počasna mjesta u njihovim rukovodstvima, pojavljivali se i javno istupali na svečanim priredbama i koncertima. U isto vrijeme bili su članovi lokalnih rukovodstava tadašnjih vodećih građanskih stranaka, najistaknutiji su zauzimali mjesta općinskih ili sreskih načelnika, narodnih poslanika, banskih vijećnika.

Ključno pitanje kojim ćemo se baviti u okviru ove teme glasi: kako je bilo moguće da se Narodna biblioteka nametne kao važan faktor društvenog i kulturnog, pa i političkog života u gračaničkoj čaršiji između dva svjetska rata, naspram ili između spomenutih nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava i organizacija, koje je obilato pomagao režim? U traženju odgovora na to pitanje, mora se poći od općih političkih prilika na lokalnom nivou, te posebno naglasiti lični angažman Mustafe Kamarića¹ i ostalih članova Biblioteke u njenom profilisanju u moderno Kulturno-prosvjetno društvo, po-

1 Mustafa Kamarić je rođen u Gračanici 7. 4. 1906. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom gradu, Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu, a Pravni fakultet 1932. godine u Beogradu. Doktorat pravnih nauka stekao je u Zagrebu, a 1967. godine izabran za dopisnog člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Vraćajući se sa službenog puta iz Francuske, izgubio je život zajedno sa suprugom u tragičnom saobraćajnom udesu 6. 11. 1973. godine kod Insbruka u Austriji. Nakon njegove tragične smrti, na inicijativu tadašnjeg direktora Narodnog univerziteta Nesiba Sumana, Radna zajednica te ustanove pokrenula je postupak, a Skupština opštine Gračanica usvojila odluku da Narodna biblioteka u Gračanici, koja je bila u sastavu Univerziteta, ponesu ime doktora Mustafe Kamarića. Potom je dio njegovog knjižnog fonda prenesen i darovan toj Biblioteci.

prilično “odmaknuto” od tadašnjeg režima.

Osvrt na izvore i literaturu

Bez obzira na značajnu ulogu koju je imao u kulturnom i društvenom životu Gračanice između dva svjetska rata, o liku i djelu Mustafe Kamarića mi danas znamo vrlo malo. Šturi biografski podaci o njemu objavljeni su u Glasniku Islamske vjerske zajednice Bosne i Hercegovine odmah poslije njegove smrti, zatim u prigodnoj Spomenici Akademije nauka Bosne i Hercegovine 1951. – 1976. godina¹, a nešto opširniji osvrti u ratnom gračaničkom listu “Biljeg vremena”² i časopisu “Gračanički glasnik”³. O stvaralačkom doprinosu dr. Mustafe Kamarića našoj pravnoj nauci, osim kraćih bibliografskih popisa njegovih objavljenih radova u nekim stručnim izdanjima Pravnog fakulteta u Sarajevu, do danas nije napisan ni jedan ozbiljniji osvrt, niti je bilo pokušaja kritičke valorizacije njegovih stručnih i naučnih radova.⁴ Isto tako, vrlo malo znamo

o djelovanju Mustafe Kamarića u najvišim organima Islamske vjerske zajednice Bosne i Hercegovine, u kojima je, poslije Drugog svjetskog rata, obnašao vrlo odgovorne dužnosti. Danas ga se sjećamo samo kao osnivača Narodne biblioteke u Gračanici iz perioda njegove rane mladosti.

Što se tiče te biblioteke, do sada se više pisalo (i govorilo) o njenoj političkoj misiji (na strani lokalne ljevice), nego o njenoj kulturno-prosvjetnoj djelatnosti. U tom smislu, prenaplašavan je doprinos Biblioteke širenju, kako se govorilo, progresivnih i revolucionarnih ideja u Gračanici.⁵ Biblioteka je, uglavnom na osnovu memoarske građe, predstavljena kao institucija u kojoj su se “odškolovali” prvi gračanički komunisti u periodu između dva svjetska rata. Riječ je o prilično jednostranom pristupu, koji je bio uobičajen u našoj historiografiji do 1990. godine.

Ne sporeći opoziciju, pa i ljevici blisku političku orijentaciju mnogih članova Narodne biblioteke, neka nova saznanja i činjenice, do kojih smo došli na osnovu pregledanih arhivskih izvora (Fond Vakufsko-mejarifskog povjerenstva Gračanica, Fond Ministarstva prosvete u Arhivu Srbije i Crne Gore, Arhiv Republike Srpske, Arhiv Bosne i Hercegovine), govore da ta biblioteka sama po sebi nije bila neki lokalni “cr-

1 *Spomenica Akademije nauka Bosne i Hercegovine 1951. – 1976. godina*, Sarajevo 1976., 187 - 188

2 Omer Hamzić, Znameniti Gračanlije, Dr. Mustafa Kamarić, prvi Gračanlija – doktor nauka. *Biljeg vremena*, broj 15., Gračanica 1994., 17

3 Omer Hamzić, Likovi zavičaja, Dr. Mustafa Kamarić, prvi Gračanlija dr. nauka. *Gračanički glasnik*, 15., Gračanica 2003., 27-32

4 Popis objavljenih knjiga i stručnih radova dr. Mustafre Kamarića: 1. Klasifikacija uredba . U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1955; III pp. 109-138; 2. O revokaciji upravnih akata. U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1957; V pp. 65-77; 3. Primat egzekutive i široka ovlaštenja. U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1956; IV pp. 139-160; 4. *Problemi uredbe s naročitim obzirom na široka ovlaštenja*. Sarajevo : Naučno društvo NRBiH, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka; 1957. 227; 5. Razgraničenje područja zakona i uredbe. U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1960; VIII pp. 127-143; 6. Savezna ustavna ovlaštenja za donošenje uredba sa zakonskom snagom. U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Uni-

verzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1972; XX pp. 27-40; 7. Skupštinska kontrola uredba. U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1954; II pp. 77-96; 8. *Upravni postupak*. Sarajevo : Veselin Masleša; 1962.; 9. *Upravni postupak*. Sarajevo : [s.n.]; 1969.; 10. *Upravni postupak*. 2. *dopunjeno i izmijenjeno izdanje izd.* Sarajevo: Pravni fakultet; 1978; 11. Notes: [adligat : izašlo kao skripta 1997 god.] ; [štampano uz: 1. FESTIĆ, Ibrahim : Upravno pravo i 2. FESTIĆ, Ibrahim : Upravni spor]; 12 *Upravni spor*. Sarajevo : [s.n.]; 1968. Notes: [skripta]; 13. *Upravni spor*. 2. *izmijenjeno i dopunjeno izd.* Sarajevo : Pravni fakultet; 1978.; 14. Uredbe izuzetnog stanja . U . *Godišnjak Pravnog fakulteta*. Sarajevo : Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet; 1967; pp. 101-118. 516 str.

5 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988., 85, 101

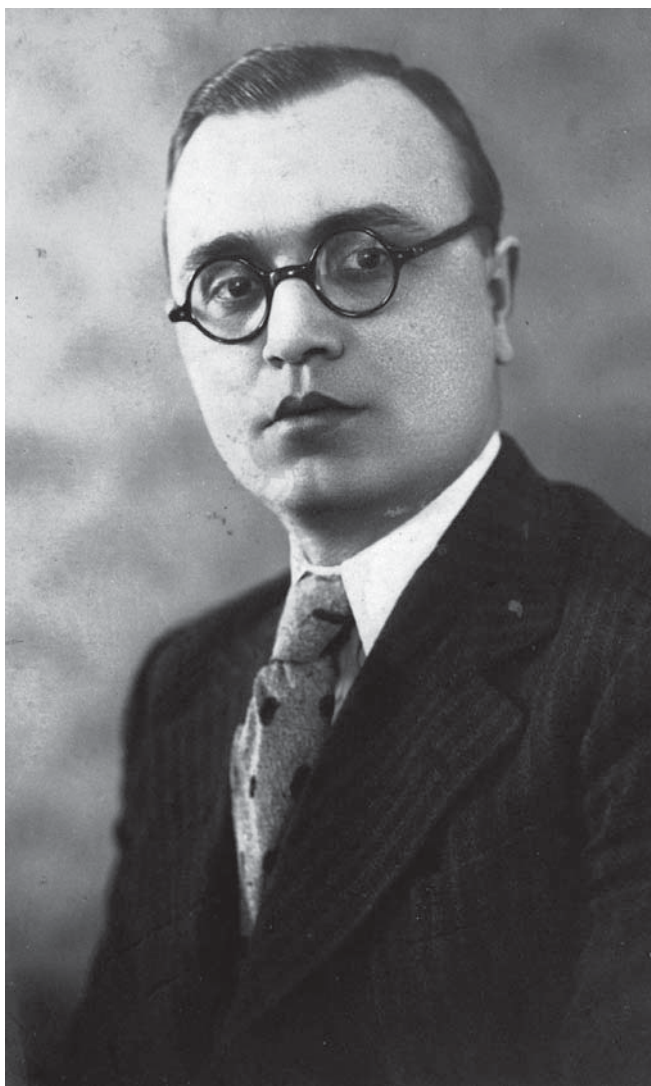
veni univerzitet”, već jedno dobro organizovano kulturno-prosvjetno društvo, u kojem su se okupljali mlađi ljudi, najviše intelektualci, različitih političkih opredjeljenja.

Zato se njeno formiranje i djelovanje mora posmatrati u kontekstu ukupnih društvenih i političkih kretanja na lokalnom području, a ne kao neki izolovan čin grupe lijevo orijentisanih, kako se govorilo, naprednih omladinaca.

Osnivanje i djelovanje Narodne biblioteke

Nakon ujedinjenja, 1918. godine, nova vlast je imala puno razloga da pomogne rad obnovljenih nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava, posebno “Prosvjete”, “Gajreta”, a zatim i “Napretka”. U tom periodu sva tri društva zajednički su nastupala u traženju finansijske podrške režima, predstavljajući se “kao udruženja od opće koristi”.¹ Tako je po naredbi Zemaljske vlade u Sarajevu od 15. 6. 1919. i nalogu Kotarskog ureda od 22. 6. 1919. godine, Povjerenstvo gradske općine Gračanica 16. 12. 1919. godine zaključilo “da se općina Gračanica upiše kao utemeljivač kulturnih društava “Prosvjeta”, “Napredak” i “Gajret”, te da u 1920. godini iz svog budžeta, na ime utemeljenja, uplati 200 kruna “Gajretu” i po 100 kruna “Prosvjeti” i “Napretku”. Gradska općina je tom prilikom dodijelila i 4 stipendije za đake srednjih škola u iznosu od po 60 kruna mjesečno.²

Daljim “zahuktavanjem” političkog života i sve većim trovanjem političke klime, “Prosvjeta” se stavlja u funkciju one politike koja je polazila sa pozicije “da je Bosna “vekovna srpska zemlja”, dok se “Gajret”

Mustafa Kamarić iz studentskih dana

sve više ispoljavao kao “pogodno sredstvo za srbizaciju bosanskih muslimana”. Suprotstavljajući se tim nastojanjima, JMO je 1924. godine formirala novo muslimansko kulturno-prosvjetno društvo pod nazivom “Narodna uzdanica”, koje je bilo reakcija na prosrpsku orijentaciju “Gajreta”. Zavisno od političke pozicije JMO, to je društvo nekad više, nekad manje “promicalo” prohrvatske političke interese u Bosni i Hercegovini, mada to neki historičari osporavaju.

Dok je “Prosvjeta” (sa svojim “filijalama” kao što je bio *Srpski soko*, *Kolo srpskih sestara*, *Pjevačko društvo* i dr.) artikulirala ili promicala političke i druge interese Srba u Gračanici (i na čitavom području sreza), bez obzira da li su politički bili orijentisani prema *Narodnoj radikalnoj stranci* ili *Savezu zemljoradnika*, dotle su se muslimani u gračaničkoj čaršiji dijelili između “Narodne uzdanice” i

1 Srećko M. Džaja, *Politička realnost jugoslavenskosti*. Zagreb 2004., 205

2 Arhiv Bosne i Hercegovine, Zemaljsko vijeće Sarajevo (A BH ZVS1) 47-93/6, 1920. Zapisnik sa sjednice Povjerenstva gradske općine Gračanica, 16. 12. 1919.

“Gajreta”. U atmosferi oštrih političkih podjela i grubih nacionalnih konfrontacija, u toku i poslije općih izbora 1923. i 1925. godine, među mladim ljudima, a najviše među studentima i đacima srednjih škola, koji su se školovali u drugim većim gradovima i povremeno, pretežno za vrijeme ljetnih i zimskih ferija i praznika, dolazili u Gračanicu, pojavljuju se pojedinci koji svoje mjesto nisu mogli naći ni u prosrpskom “Gajretu”, niti u Spahinoj “Narodnoj uzdanici”. Tražeći neki svoj “treći” put, oni su u ljeto 1924. godine osnovali Muslimanski đački klub koji je djelovao u prostorijama i pod pokroviteljstvom Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Gračanicu. Osnivači Kluba bili su Mustafa Kamarić, đak i Hajrudin Bujukalić, kojeg su porodične veze sa familijom Prohića čvrsto vezale za Gračanicu još dok je bio student. Nakon osnivanja Đačkog kluba, njih su dvojica nastojali da što prije ožive rad Narodne biblioteke i čitaonice u Gračanicu.¹ Prvo su zakupili prostoriju za biblioteku “na neodređeno vrijeme” i uz minimalnu kiriju², a zatim počeli pripreme za formiranje i registraciju kulturno-prosvjetnog društva pod nazivom “Narodna biblioteka”. Uradili su Pravila po kojima je zadatak Društva bio “da nabavlja knjige, časopise i novine za svoju knjižnicu i čitaonicu, da svojim članovima daje knjige, časopise i novine na čitanje, da članovima i ostalom građanstvu drži

predavanja o svemu onome što bi mu uzdiglo zdravlje, promicalo trezvenost i krenulo život napretku, da za sve nepismene, muške i ženske, priređuje zimske analfabetske tečajeve, da za ženske priređuje kurseve za sve grane domaćeg života, da preduzima i radi sve ono što ide u prilog narodnom prosvjetovanju i njegovom ekonomskom podizanju.” Član Narodne biblioteke moglo je biti svako lice, bez obzira na pol i godine, koje nije odano kakvom poroku ili neuglednom životu i koje primi Upravni odbor. Pravila je potpisao Mustafa Kamarić, kao predsjednik i Hajrudin Bujukalić, kao tajnik Narodne biblioteke.

Nakon provedene propisane procedure, Ministarstvo prosvjete u Beogradu, svojim rješenjem br. 88317 od 9. 11. 1928. godine, odobrilo je Pravila Kulturno-prosvjetnog društva “Narodna biblioteka” Gračanica i, kao svoj prvi poklon, uputilo mu 30 knjiga vrlo interesantnih naslova.³ Spomenutog datuma, dakle, završen je postupak registracije i službeno označen početak rada Narodne biblioteke kao sasvim novog kulturno-prosvjetnog društva u Gračanicu. Treba, dakle, razlikovati status Narodne biblioteke i čitaonice koja je djelovala samostalno ili u okviru Muslimanskog đačkog kluba *samo kao biblioteka* (smještena u lokalu čiji je vlasnik bio vakuf Ahmed-pašine džamije, na broju 8, u gornjem dijelu čaršije) od statusa Kulturno-prosvjetnog društva pod nazivom “Narodna biblioteka”, koje je preuzelo prostorije Narodne čitaonice (koja je u međuvremenu prestala sa radom) u vlasništvu vakufa Hadži Bećir-bega Gradaševića. (zgrada starog kina kod sahat-kule).

Biblioteka je počela sa 20 knjiga i 25 redovnih članova da bi za 6 godina povećala knjižni fond na 1.200 knjiga i članstvo na 150 vrlo aktivnih, mlađih ljudi, naprednih demokratskih shvatanja, koji su djelovali u okviru dramske, folklorne, muzičke i horske sekcije. U tim sekcijama najaktivniji su bili tadašnji ugledni gračanički građani

1 Pravila Biblioteke odobrilo je Ministarstvo prosvete svojim Rješenjem broj 5932 od 16. 2. 1925. godine. Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni Hercegovini 1919. – 1945.* Sarajevo 1986. 365. Međutim, na popisu muslimanskih udruženja i zadruga u Gračanicu, koji je početkom decembra 1933. godine sačinio Imam džemata u Gračanicu navodi se da je Biblioteka osnovana 1926. godine. (Fond Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica Gračanica, nesređena građa u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica (dalje F SVMP), Imam džemata Gračanica, 271/33, Vakufsko-mearifskom povjerenstvu Gračanica, 4. 12. 1933.

2 F SVMP, Muslimanski đački klub u Gračanicu, Vakufsko-mearifskom odboru u Gračanicu, Na poledini akta: primljeno 7. 7 1927 pod br. 93; koncept rješenja.

3 Arhiv Srbije i Crne Gore Beograd, ranije Arhiv Jugoslavije, Fond Ministarstva prosvete br. 66, fasc. br. 2280, jedinica opisa br. 2151. (dalje: ASCG 66 – 2280 – 2151)

Zgrada Narodna biblioteka Gračanica (staro kino), iz knjige "Svjetlost Evrope u BiH", Buybook, Sarajevo, 2005.

i napredni omladinci: Kemal Prohić (duže vrijeme rukovodilac Biblioteke), Ahmet Šiljić, Zdravko i Boro Pavlović, Sejdo Đulić, Adem Osmanbegović, Vojin Hadžistević, Hamdija Tihić, Adem Alić, Vasko Pajić, Sakib Džinić, Suljo Rešidbegović, Osman Hajrić, Mustafa, Hajrija, Zajim i Osman Kamarić, Džemal i Hifzo Halilbegović (domaćini Biblioteke) i niz drugih.¹

Kao što je rečeno, Narodna biblioteka se bavila opismenjivanjem, naročito ženske omladine. Nakon završetka tečaja opismenjavanja, obično se organizovao svečani čin polaganja ispita, na koji su redovno pozivani i ugledni gosti iz čaršije. Tako je 20. 2. 1930. godine upućen poziv Ibrahim ef. Mehinagiću da kao komesar Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva prisustvuje jednom takvom ispitu. U potpisu je bio Mustafa Kamarić, predsjednik i Hajrudin Bujukalić, sekretar.²

1 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*. Gračanica, 1988. 101; Nihad Halilbegović, *Ali Riza ef. Prohić – život i djelo*, Sarajevo 2000., 43

2 F SVMP Gračanica, nesređena građa u Med-

Osim biblioteke i čitaonice, u koju je dolazilo više dnevnih i nedjeljnih listova, Društvo je imalo i svoju kafanu, šah salu i dvoranu za gradske zabave. Prvi radio-aparat u Gračanici proradio je u toj kafani 1931. godine, sedam godina kasnije i prvi bioskop.³

U 1938. godini Biblioteka je imala 120 članova, 70 čitalaca i fond od 2100 knjiga. Organizovala je 10 priredbi i 4 predavanja.⁴ Naredne 1939. godine Narodna biblioteka ima 126 redovnih članova, 3 utemeljitelja i 12 dobrotvora. Raspolagala je fondom od 2039 knjiga, bila je pretplaćena na 8 vrsta novina i 14 časopisa. Organizovala je 4 predavanja, 5 sijela i 3 zabave⁵

Biblioteka je bila mjesto okupljanja uglednih Gračanlija, centar društvenog života čaršije. U njene prostorije često su svra-

žlišu Islamske zajednice Gračanica, Narodna biblioteka, br. 253, 20. 2 1930., Gospodinu Ibrahim hf. Mehinagiću, Poziv da prisustvuje ispitu učenica analfabetskog tečaja

3 Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*. Gračanica. 1988. 95

4 ASCG 66 - 2501 - 2318

5 ASCG 66 - 2523 - 2321

Iz knjige "Svjetlost Evrope u BiH", Buybook, Sarajevo, 2005.

čali ugledni gosti iz Sarajeva i drugih gradova, neki su držali predavanja, neformalne razgovore sa građanima o aktuelnim zbivanjima itd. Prilikom posjete istaknutog islamskog učenjaka Emira Šekiba Arslana Gračanici, 1936. godine, "ulogu domaćina imala je Narodna biblioteka." Veliki učenjak je bio "iznenađen našom kulturom, nacionalnom svijesću, pa i bogatstvom muslimana..." Poklonio je biblioteci svoju knjigu "Zašto su muslimani nazadovali, a drugi napredovali", koju je napisao 1934. godine.¹

Budući da nije uživala podršku lokalnih političkih stranaka, niti općinskih i sreskih vlasti, a kako su i donacije bogatijih članova bile nedostatne, Biblioteka je u svom radu imala dosta materijalno-finansijskih teškoća. Zakupnina prostorija, koje su bile u vlasništvu Vakufa, posebno je opterećivala tanki budžet Biblioteke. U dopisu od 9. 1. 1936. godine rukovodstvo Biblioteke obavještava Vakufsko-mearifsko povjerenstvo da neće više biti u mogućnosti uredno izmirivati tako visoke obaveze pa se "naslov moli da od januara 1936. snizi kiriju sa 300

¹ Nihad Halilbegović, Ali Riza ef. Prohić – život i djelo, Sarajevo 2000., 43

na 200 dinara." U ime Biblioteke molbu je potpisao novi predsjednik Mustafa. Rešidbegović i novi sekretar Salih Tihić.

U međuvremenu, u Biblioteci je nastala prava panika kad se pročulo da Povjerenstvo namjerava potpuno otkazati kiriju i prostorije ustupiti "nekom privatniku". Mutevelija vakufa je pričao po čaršiji kako će prostorije Narodne biblioteke pretvoriti u magacin. U spomenutom dopisu rukovodioci Biblioteke podsjetili su "naslov" da Narodna biblioteka već devet godina vrši kulturnu misiju u ovom kraju, da je uspjela oko sebe okupiti omladinu, specijalno muslimansku, kako školsku, tako i zanatlijsku, te izrazili nadu da se tako nešto ipak neće dopustiti.²

Kako Povjerenstvo nije reagovalo na ove molbe, uslijedio je novi dopis u kojem se "naslov" ponovo obavještava da je Biblioteka dospjela u takav položaj da ne može plaćati više od 200 dinara mjesečne kirije. Na kraju tog dopisa piše: "Vjerujemo da će naslov, cijeneći veliku važnost ovog društva i potrebu

² F SVMP Gračanica, nesređena građa u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica, Narodna biblioteka, br. 9. 1 1936., Vakufskom povjerenstvu Gračanica, primljeno 11. 1 1936., br.5/36

njegovog opstanka i napretka a u interesu samog grada i građanstva, čiju apsolutnu većinu sačinjavaju muslimani o čijem prosvjetivanju i kulturnom podizanju vodi ozbiljno računa i Vakuf kao institucija, izaći u susret našoj molbi..." U potpisu: sekretar. ing. Bukjalić [lat.] i predsjednik: Mustafa Rešidbegović [ćir.]

Konačno, Povjerenstvo je na svojoj sjednici od 10. 6. 1936. riješilo da kiriju snizi sa 300 na 250 din., sa važnošću od 1. aprila 1936. do 31. marta 1937. godine.¹ Navedena prepiska govori nam s kakvim se sve problemima i teškoćama suočavalo rukovodstvo Biblioteke. Često je izostajala i ona podrška na koju se sigurno računalo. Ali bez obzira na to, Biblioteka se uspjela nametnuti kao glavni nosilac kulturno-umjetničkog i kulturno-zabavnog života u Gračanici u periodu između dva svjetska rata.

Zaključak

Osnivanjem kulturno-prosvjetnog društva "Narodna biblioteka" u Gračanici označen je početak uspostavljanja savremenijih tokova u društvenim odnosima i životu grada uopće, koji su vjekovima počivali na uskoj konfesionalno-nacionalnoj osnovi. U članstvu Biblioteke nisu bili samo omladinci muslimanske (iako u većini), već i drugih nacionalnosti. Kako nije imala nacionalni predznak, nakon zavođenja diktature, 1929. godine, bez obzira na materijalno-finansijske poteškoće, Biblioteka je nastavila sa radom, dok sva ostala (uglavnom nacionalna kulturno-prosvjetna) društva, osim "Gajreta", bila zabranjena. U periodu od 1930. godine, za vrijeme diktature, a i kasnije u periodu oštrog političkih konfrontacija, od 1935. godine do izbijanja Drugog svjetskog rata, konstantno je rastao broj stalnih i pomažućih članova Biblioteke. U njoj su se okupljali ne samo mladi gračanički intelektualci, već i mnogi ugledni građani, koji

su, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, pomagali i finansirali njene aktivnosti. Neki ključni politički događaji uticali su na porast popularnosti Narodne biblioteke u tom periodu. Naime, kad je "Gajret" zvanično preimenovan u Srpsko muslimansko društvo, Narodnoj biblioteci su počeli masovno prilaziti svi oni koji nisu mogli prihvatiti tu činjenicu. Isto tako, kad se lider bosanskih muslimana Mehmed Spaho, 1935. godine, priklonio režimu (ušavši u JRZ i Vladu), mnoge njegove razočarane pristalice svoj prostor za okupljanje, pa i opoziciono političko djelovanje pokušavale su naći u okrilju Biblioteke.

Kao što je rečeno, vodeći članovi Biblioteke, u političkom pogledu, bili su lijevo orijentisani omladinci. Prilikom jednog pretresa Biblioteke, 31. 12. 1936. godine, policija je pronašla dosta knjiga i druge literature komunističkog sadržaja, te uhapsila jedan broj njenih članova.² Nakon potpisivanja sporazuma Cvetković - Maček, u predvečerje Drugog svjetskog rata, jedni su pristupili Muslimanskoj organizaciji HSS, dok su se drugi zadržali na "lijevim" pozicijama. Iz njihovih redova, 1939. godine, formiran je prvi skojevski aktiv, a početkom marta 1941. i prva ćelija KPJ u Gračanici. Uz neke izuzetke, koji su zastupali frankovštinu i ustaštvo, velika većina članova Biblioteke davala je snažnu podršku Pokretu za autonomiju Bosne i Hercegovine. Prostor za svoje djelovanje u Gračanici, Biblioteka je pronalazila zahvaljujući angažmanu i nezavisnoj poziciji većine svojih vodećih ličnosti, među kojima je, svakako, prednjačio Mustafa Kamarić. Nošen mladalačkim entuzijazmom, Kamarić je uspio učvrstiti Narodnu biblioteku kao sasvim novo dobro organizovano kulturno-prosvjetno društvo u Gračanici koje nije bilo pod uticajem vodećih građanskih stranaka, lokalnih političara i nosilaca vlasti, već prvenstveno u funkciji narodne prosvjete i kulture. Naprijed iznesene historijske činjenice potvrđuju da je u tome dobrim dijelom i uspio.

1 F SVMP Gračanica, nesređena građa u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica, Narodna biblioteka u Gračanici, br. 33/36, od 6. 6. 1936., Vakufskom povjerenstvu Gračanica, primljeno 10. 6. 1936., br. 266/36, odgovoreno Upravi Narodne biblioteke 4. 7. 1936.

2 Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1919. - 1945.* Sarajevo 1986. 108, 109